

ХОРИХ АНГИД ЯЛТНЫГ ХӨДӨЛМӨРӨӨР ХҮМҮҮЖҮҮЛЭХ НЬ НИЙГЭМШҮҮЛЭХ АЖЛЫН ГОЛ ХЭЛБЭР

С.БАТСАЙХАН

ИШГЕГ-ын ТТГ-ын сургалт,
хүмүүжлийн хэлтсийн дарга, дэд хурандаа

Өнөөгийн нийгэмд хүн болгон айл өрх бүр тодорхой хөдөлмөр эрхэлж байж эдийн засгийн гол үзүүлэлт болох хөрөнгийн эх үүсвэрийг бүрдүүлж, орлоготой байх боломж бүрдэнэ. Үүний тулд төр засаг аливаа нэг хэлбэрээр ажлын байрыг бие болгохын сацуу улс орны бүтээн байгуулалт, хөгжил дэвшилд чухал ахиц гарах нь тодорхой.

Хүн өөрөө байгалийн бүтээгдэхүүн мөн боловч хувьсан өөрчлөгдөж буй орчин цагтай хөл нийлүүлэн алхах нь дамжиггүй юм.

Иймд бидний дундаас Эрүүгийн хуулийн тодорхой нийгэмд аюултай, эс аюултай үйлдлийг хийж бусдад ямарваа нэгэн хэлбэрээр эд материалын болон сэтгэл санааны хохирлыг их, бага хэмжээгэр учруулж, үүний улмаас Үндсэн хуульд заасан заяамал эрхээс бусад тодорхой эрхүүдийг хязгаарлаж, төрийн хуулийн дор суугаа этгээдийн талаарх анхаарах зарим асуудлуудыг авч үзэх нь зүйтэй болов уу. Тухайлбал Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.2 дахь хэсэгт зааснаар шүүгдэгчийн хувьд шийтгэх тогтоол гарсан бол “ялтан” гэж нэрлэж байгаа. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дахь хэсэгт зааснаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь иргэний болон эрүүгийн хэргийн талаархи шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үүрэг бүхий төрийн байгууллага мөн” болохыг заасан. Энэхүү хоёр харилцааг зохицуулж байгаа гол агуулга нь төрийн үндсэн зорилтод чиг үүргийг хэрэгжүүлж гэмт этгээдийг дахин давтан гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, нийтээс буюу олон нийтээс тодорхой хугацаагаар хязгаарлах явдал юм.

Тухайн ялтныг хорьж цагдсанаар гэмт үйлдлийг ойлгуулах, нийгмийн хор уршиг аюулыг бүрэн гүйцэт таниулах, цаашид дахин гэмт хэрэг үйлдэхгүй гэх баталгаа бүрэн хангагдаж чадахгүй байна. Өнөөгийн нийгэм дэх бодит байдал дээр энгийн буюу эрх чөлөөт иргэдээс авахуулаад нийгмийн тодорхой хэсэг, бүлэг хүмүүст ажлын байр олдохгүй, олдсон ч тухайн ажлын байранд ажлын дадлага туршлага, нас, мэргэжил, боловсрол зэрэг наад захын шалгуур үзүүлэлтийг тавьж, үүнийг хангах шаардлага гарч байна. Энэ нь зах зээлийн бичигдээгүй хуулийн дагуу тавьж буй тодорхой хэрэгцээнд тулгуурласан ойлголт билээ.

Бид “Социалист” нийгмээс салж одоогийн энэхүү “Ардчилсан” нийгэм рүү шилжээд даруй 20 гаруй жилийг үзэж иргэн бүр чөлөөтэй хэлж ярих, хэвлэн нийтлэх, дэлхийн бусад аль ч орон руу зорчих, бусдын үгийг үл тоох, уламжлалт зан үйлээсээ татгалзах зэргээр өөрсдийгөө хэт өндөр “ёс суртахуунт хүмүүн” болсон мэтээр ойлгож, бүгдийг чөлөөт нийгмийн энгийн үзэгдэл зэргээр хандаж байгаа нь илэрхий болсон байна. Тэгэхдээ зарим “сөрөг” тогтолцоог бие болгохдоо бид нийгмийн чухал хэсгийг бүрдүүлэгч “хүн”-ээ мартаж бодит бус, хийсвэр орчин нөхцлийг тэргүүн эгнээнд тавьснаар нийгмийг хөдөлгөгч “ард иргэдээ” сул орхисон тохиолдол бий. Ардчилсан нийгмийн гол лоозон бол иргэн бүр эрх чөлөөтэй, эд хөрөнгөтэй байхыг тунхагладаг.

Гэхдээ нийгмийг зангидагч төр, засаг иргэдээ ажилтай, орлоготой, ажлын байрыг бие болгох зорилт тавин жилд дунджаар тогтмол болон түр ажлын байраариргэдийг хангасан тоон үзүүлэлт харагдаж байна. Төрийн нуруунаас тодорхой ачааны хүндийг үүрч байгаа хувийн хэвшлийн байгууллагад цалин хөлсний хэмжээ, олсон орлогоос төлөх татвар, ажиллах хүч ажиллууласны нийгмийн даатгалын шимтгэл, төрийн захиргааны байгууллагын элдэв хяналт шалгалт зохих зөвшөөрөл зэрэг хууль болон хууль бус дарамт шахалтнаас хамаарч ажлын байр хангалттай бие болох нөхцөл хомс байгаа нь илүү ихээр анзаарагдаж байна.

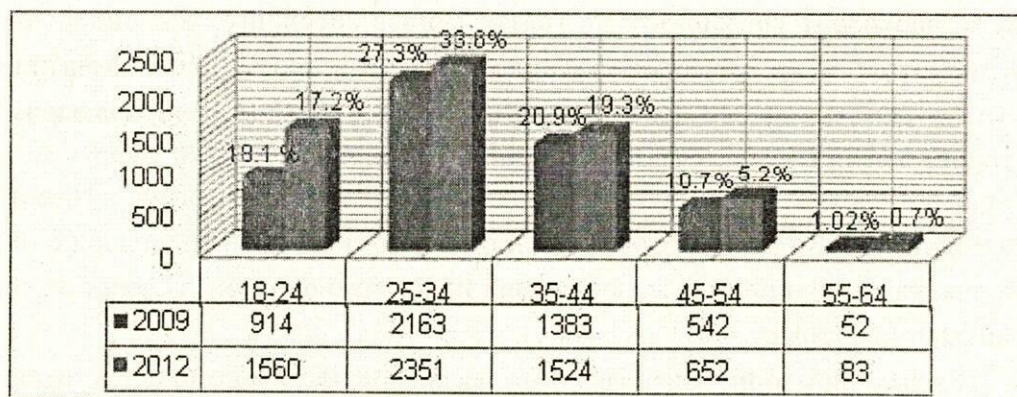
Мөн хувь хүний өөрийн мөн чанар, ажилд хандах хандлага, өөртөө тавьсан зорилго, хэтийн төлөвлөлт, гэр бүлийн орчин, найз нөхдийн хамаарал, ажил олгогчоос олгож буй цалин хөлс зэрэг нь хангалтгүй сөрөг нөлөөлөл үзүүлж байна гэж үзэж болох юм. Энэ бүхэн гэмт хэрэг үйлдэх шалтгаан

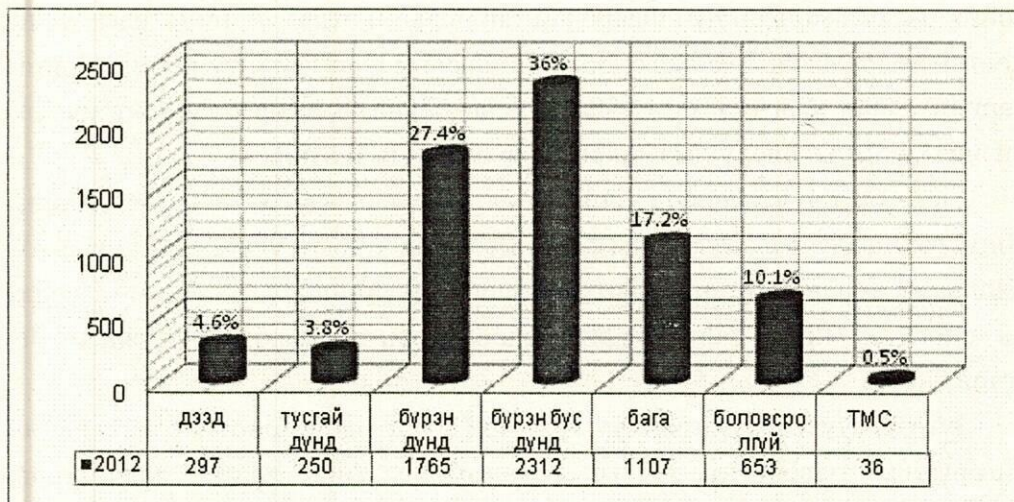
нөхцөл болж нэг хэсгийг нь хохироох, нөгөө хэсгийг нь ялтан хэмээх нэрийн дор ял эдлүүлж байна. Үүнээс гадна нийгмийн олон хүчин зүйлс нөлөөлж байгаа төдийгүй энэ бүгдийг тодорхой аргаар үр дүнтэй бодитой шийдэх цаг нь болсон. Төрийн онцгой чиг үүрэг бүхий хорих байгууллагад хоригдож байгаа ялтны тоо жил ирэх тусам нэмэгдэх хандлагатай боловч тэнд хоригдож буй ялтан мэргэжил, боловсролын түвшингээрээ доогуур үзүүлэлт байна.

Үүний тод жишээ нь сүүлийн 3 жилийн байдлаар 2010 онд 5899 ялтан, 2011 онд 6530 ялтан, 2012 оны 9 дүгээр сарын байдлаар 6767 ялтан хоригдож зохих ялаа эдлэж байна

Мөн насжилтаар нь харуулбал дийлэнх нь буюу 18-34 насныхан 50, 2 хувийг өсвөр насны залуучууд эзэлж байна.

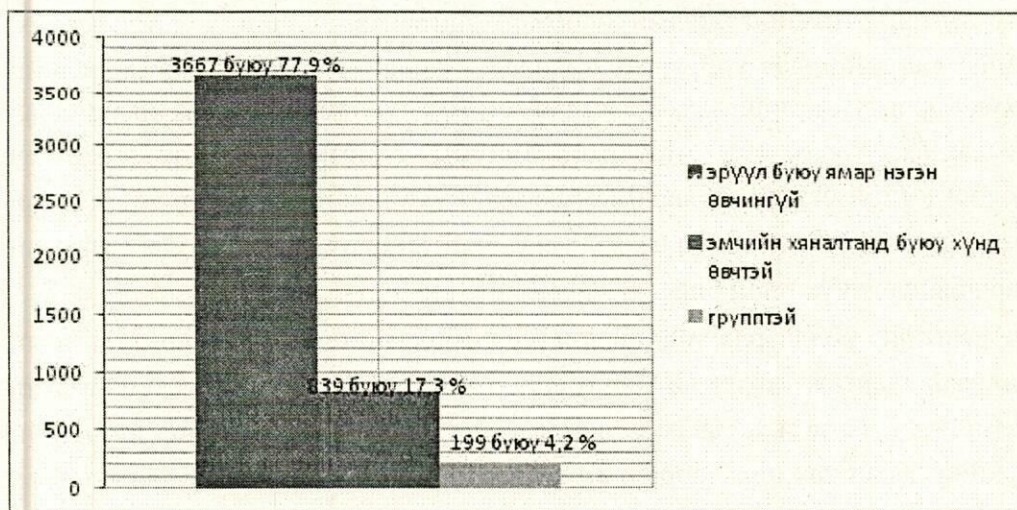

Мөн боловсролын түвшингээр нь харуулбал дийлэнх нь буюу бүрэн бус дунд боловсролтой 36 хувийг эзэлж байна. Түүнчлэн бүрэн боловсролтой 1765 буюу 27.4 хувь эзэлж байгаа нь ерөнхий боловсрол, түүнээс доош түвшний боловсролтой нь нийт хоригдогсдын 91,2 хувийг эзэлж байна.

Эрүүл мэндийн байдлаас авч үзвэл:

Нийт хоригдогсдын 77,9 хувь нь эрүүл буюу ямар нэгэн өвчингүй байгаа бол 21,6 хувь ямар нэгэн байдлаар эмнэлэгийн тусламж үйлчилгээ авдаг, эмчийн хяналтанд байгаа нь харагдаж байна.

Дээрх тоон үзүүлэлтийг харж буй та Монгол улс шоронжсон бөгөөд ял эдлэгсэд нь насны хувьд залуужсан, боловсролын түвшин доогуур байгаа нь харагдана. Үүний цаана эдийн засгийн гол үзүүлэлт болох цалин хөлс, хоол хүнс, хувцас хэрэглэл, байр савны багтаамж, түүний ахуйн хэрэглээ, дагалдах зардал, харж хамгаалах хүн хүчний тооцоо гэх мэт олон цифртэй

тоогоор гарах мөнгөн дүн шаардлагатай болно. Гэхдээ төрийн ажлыг хүнд, хөнгөн амар хялбар гэлтгүй өдөр шөнийн аль ч цагт үүрэг гүйцэтгэж байгаа төрийн албан хаагчид хэзээ ч нуруу нь бөхийлгүй, өргөсөн тангарагтаа үнэнчээр зүтгэж биелүүлсээр ирсэнг дурьдах нь зүйтэй.

Ер нь бол хөдөлмөрөөр хүнийг төлөвшүүлнэ гэдэгтэй санал нэг байна. Иймд хорих ангид ял эдлэж буй ялтан этгээдийг зүгээр суулгаж тэжээх нь гол биш өнөөгийн нийгмийн тавьж байгаа зорилтод нийцүүлэн хөдөлмөрлүүлэх нь оновчтой, нөгөө талдаа төрийн албадлагын нэг хэлбэр хэрэгжиж байх ёстой.

Зүгээр суухаар зүлгэж суу гэдэгтэй адил өдөр хоногийг хий дэмий өнгөрүүлж хорвоогийн тоосыг хөдөлгөх нь тийм таатай явдал биш. Иймд тодорхой төрлийн ялаар хоригдож байгаа ялтныг хорих анги болон удирдах дээд байгууллага, хяналт тавих эрх бүхий прокурор, орон нутгийн засаг захиргааны төв байгууллага, төрийн бус болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын оролцоог эрс нэмэгдүүлж “нийгмийн хариуцлагын” асуудлыг тодорхой түвшинд гаргах нь зүй зохистой.

Ялтан этгээдийг ажлын байраар хангаснаар цалин хөлстэй болох, нийгэм ард иргэдэд учруулсан хохирол төлбөрийг барагдуулах, өөрсдийн ахуй хэрэгцээнд ашиглах, ар гэртээ мөнгөн тусламж үзүүлэх, цаашилбал суллагдаад гарах үед тодорхой мөнгөн хуримтлал үүсгэх чухал ач холбогдолтой байгаа нь харагдаж байна. Хуучин социализмын үед ч гэсэн төвлөрсөн хорих ангид ял эдлээд гарсан ялтан орох оронтой, унах унаатай гарч байсан түүх олон бий.

Ялтанг үйлдвэрлэлийн болон үйлдвэрлэлийн бус хэлбэрээр ажлын байраар хангаж ажилтай болгосноор хөдөлмөрт суралцах, мэргэжил эзэмших, бусадтай харьцах хандлагыг үүсгэх, сэтгэл зүйн болон нийгмийн орчинд дасан зохицох, өөрсдийн ур чадварыг дээшлүүлэх, бусаддаа зааж сургах, тэдний харилцаа төлөвшихөд ихээхэн нөлөөлөл үзүүлэх гол хэлбэр гэдгийг онцлон тэмдэглэе.

Үүний тулд тухайн ялтанг хорих ангийн нийгмийн ажилтан, сэтгэлзүйч нар цогц судалгаа явуулж, мэргэжил, боловсрол, ажил хийх чадвар, сэтгэл зүйн онцлог, бусдын дунд бие авч яваа байдал, өгсөн үүрэг даалгаврын биелэлт зэргийг нарийн тооцож хөдөлмөрт хуваарилах, ажлын байрыг бие

болгох, түүнд дасан зохицох хугацаа зэргийг харгалзаж байх нь үр дүнтэй болно .

Хуулийн дагуу хичнээн албадлагын арга хэмжээг хэрэглэж байгаа боловч эрсдлийг өөрсдөө хүлээн авч сөрөг уур амьсгал бие болгох нөхцлийг бүрдүүлэхэд анхаарах хэрэгтэй. Жишээ нь : Хорих ангиудад гардаг нийтлэг зөрчил бол хүнээ зөв судлаагүйгээс болж ажлын байран дээрх хөдөлмөр хамгаалал зөрчигдөх, оргох, бусдыг үл ойшоон харьцаж зөрчил гаргах, ажлын бүтээмж муудах зэргээр илэрдэг.

Түүнчлэн хорих ангиуд “Нээлттэй, хаалттай хорих ангийн төрөл, дэглэм”-д шилжиж байгаатай уялдуулан эртнээс ялтны ялын байдлыг харгалзан мэргэжил боловсролтой болгох, ажлын дадлага чиг баримжаа олгох сургалтуудыг зохион байгуулах, шинээр ажлын байр үйлдвэрлэлийг эхлүүлэх бололцоот тохиолдолд гаднаас хөрөнгө оруулагч нарыг дэмжих, тодорхой хугацааны дараа тухайн тоног төхөөрөмж үйлдвэрийг өөрийн болгох, улс орны томоохон бүтээн байгуулалтын ажилд идэвхилэн оролцох /барилга, зам, хөдөө аж ахуй, газар тариалан, түүхий эдийн боловсруулалт, техник тоног төхөөрөмжийн жижиг эд ангийн угсралт гэх мэт/ зэргээр бэлтгэл ажлыг хангах хэрэгцээ зайлшгүй урган гарч байна.

Энэ бүхэн нийгэм эдийн засгийн хувьд чухал ач холбогдолтой бөгөөд бие хүн болох ялтны эрх ашигт эерэгээр нөлөөлж нийгэмшүүлэхэд үр дүнгээ өгөх нь зайлшгүй .